

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Факультет психології, політології та соціології

Кафедра психології

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
КРУГЛОГО СТОЛУ

**«СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

Видавництво
«Юридика», 2025

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Аракелян Мінас Рамзесович**, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія»

Члени редакційної колегії:

Цільмак Олена Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Геращенко Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гурін Руслан Сергійович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Джежик Ольга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Самара Ольга Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ташматов Вячеслав Абдуллайович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шмаленко Юлія Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія».

Зважаючи на свободу наукової творчості, відповідальність за достовірність матеріалів та фактів, унікальність тексту тез та дотримання вимог академічної доброчесності, несуть автори.

С 916 Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи : збірник матеріалів Круглого столу присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.) / за заг. ред. М. Р. Аракеляна. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 160 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.29134>

ISBN 978-617-8182-85-4

DOI <https://doi.org/10.32837/11300.29134>

Збірник матеріалів підготовлено за доповідями учасників Круглого столу «Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи» присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.).

УДК 159.98:340(049.2)

DOI:

Ягодкін Вадим Вікторович,
начальник відділу з питань ресоціалізації
по південному регіону Управління забезпечення
діяльності у південному регіоні
Департамент з питань виконання кримінальних покарань,

Дудник Руслан Миколайович,
психолог відділу соціально-виховної
та психологічної роботи
Державна установа «Одеська виправна колонія № 14»

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УСТАНОВІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Основною метою персоналу установи виконання покарань по відношенню до осіб, які відбувають покарання є соціальна реабілітація – процес інтегрування людей з різними проблемами до соціуму. Саме визначення та вирішення таких проблем призведе до позитивної зміни в поведінці людини та реалізації її у суспільстві як самодостатньої особистості здатної до саморегуляції та самоактуалізації. Звісно, це складний та довгий процес і він не закінчується після звільнення людини з місць позбавлення волі. Зрозуміло, що забезпечення досягання такої цілі неможливо без участі психолога. Психологічна діяльність є важливим напрямком роботи із засудженими в установі виконання покарань. Вона існує у взаємодії і тісно пов'язана з іншими діяльностями в установі. Як то соціальна робота, педагогічно-виховний вплив, оперативна робота чи робота з нагляду. Наприклад, визначення психологічних особливостей дає змогу знайти правильний метод педагогічно-виховного впливу, а педагогічно-виховний вплив, в свою чергу, допомагає підготувати окремих соціально-занедбаних осіб до максимально ефективної психокорекції.

Також, важливою метою установи є збереження життя та здоров'я засуджених, здоров'я як фізичного так і психічного. Нажаль, в установах виконання покарань існує таке явище як самогубство засуджених. До цього можуть призвести проблеми із психічним здоров'ям, на що можуть впливати велика кількість факторів. Саме вплив на ці фактори

та безпосередньо вплив на людину корекційними та терапевтичними методами знижує ризик скоєння самогубства та взагалі, запобігає виникненню деструктивної поведінки. Я згадав деструктивну поведінку, бо крім самогубства є ще друге явище – коли особа наносить сама собі фізичні ушкодження, що як правило має шантажно-демонстративний характер. Особа не має на меті піти з життя, але може це робити під впливом речовин, що змінюють свідомість, або, коли, зі своєї суб'єктивної точки зору, вважає, що інакше не може досягти своєї короткострокової мети. Часто такою метою є вплив на рішення адміністрації установи, так як у особи є дуже стійкі переконання, які, як правило, пов'язані з кримінальною субкультурою. Тут стає очевидним, що кримінальна субкультура сприяє виникненню деструктивної та асоціальної поведінки. По своїй суті, такі дії – це протест продиктований деструктивними переконаннями. Тому, робота в напрямку профілактики та запобігання самогубства є важливим напрямком роботи із засудженими та особами узятими під варту, як психолога так і інших співробітників, які безпосередньо працюють із засудженими.

Тут, хотілося би зазначити різницю між профілактикою та запобіганням для кращого розуміння даного напрямку, тому що не завжди всім зрозуміла різниця між цими поняттями. Профілактичні заходи направлені на зменшення впливу негативних явищ на психіку особи, що робиться постійно та у взаємодії з різними структурами установи. Безпосередніми заходами є, знову ж таки, психокорекція, психотерапія та консультування. Головною та безпосередньою ланкою в цьому є психолог, котрий має найбільші знання та розуміння процесів психологічного впливу, та процесів які можуть змінювати поведінку. Запобіганням є конкретні дії, пов'язані з унеможливленням скоєння самогубства, коли, наприклад вже відомо, що у людини високий рівень аутоагресії і вона з великою вірогідністю здатна вчинити акт самогубства. Це можуть бути заходи критичного психологічного втручання, а також підвищений контроль за поведінкою з боку персоналу установи, таким чином зростає частота перевірок особи на місці її перебування.

Тобто профілактичні заходи направлені на не виникнення суїцидальних думок чи емоцій, які можуть змінити поведінку

на таку, що має характер самознищення. А заходи запобігання направлені на недопущення самогубства, коли така поведінка вже з'явилася.

Важливим напрямком роботи психолога в установі є також робота із засудженими, які прибули до установи та які перші два тижні знаходяться в дільниці карантину, діагностики та розподілу. Ці два тижні є важливим етапом адаптації засудженого до нових умов. Звісно, що процес адаптації у різних засуджених проходить по різному, з урахуванням їх психологічних особливостей, але на це впливає і певний досвід, який пов'язаний з попередніми періодами відбування покарання. Також на це впливає тривалість строку, його відношення до цього строку та безпосередньо до вироку. Також це вік, існування залежності, наявність і характер соціальних зв'язків, місце в ієрархії кримінальної субкультури, та загальний період знаходження у місцях позбавлення волі. Як правило, особи з високою кримінальною направленістю адаптуються краще, ніж ті, котрі давно не відбували покарання, та намагались жити не порушуючи закону, або порушували його значно менше, ніж перша категорія. Такі особи можуть переживати смуток, розпач, розчарування та депресію. Звісно, що в обох категоріях як правило підвищена ситуативна тривожність та наявний стрес. Часто особи с другої категорії знаходяться на стадії зміни поведінки – роздуми про зміни та більше схильні до участі у заходах позитивного впливу. За час перебування особи в дільниці карантину, діагностики та розподілу, можливо і дуже важливо вже на першому етапі його перебування в установі визначити криміногенні потреби, тобто ті потреби, задоволення яких дозволить зменшити ризик виникнення протиправної поведінки у майбутньому. Часто це вживання алкоголю, психоактивних речовин, проблеми із контролем поведінки (мислення, емоції, поведінка). Психолог, за допомогою консультування, може визначити фактори, що спричинили протиправну поведінку особи, визначити цілі і заходи соціально-виховної чи психологічної роботи з урахуванням індивідуальних потреб та стимулювати її на участь у заходах, направлених на позитивні зміни. Ініціація та процес залучення до таких заходів можливо на другій стадії зміни поведінки – роздуми про зміни. Визначення психологічних особливостей осіб, які прибули до установи, дають можливість

враховувати їх під час психологічного та виховного впливу, підбираючи ефективні методи такого впливу.

Засуджені з високою кримінальною направленістю, це особи зі слабо вираженими позитивними життєвими пріоритетами які піддаються кримінальному впливу. Звісно, на таких осіб важче впливати, ніж на другу категорію, яка бажає йти на контакт в напрямку соціально-виховної та психологічної роботи з ними. Тобто, засуджені першої категорії частіше будуть знаходитись на першій стадії зміни поведінки – незацікавленість у змінах. В них є стійкі переконання, які пов'язані з відношенням до способу життя, правилам та структурам, які ці правила транслюють. Ці засуджені поділяються на таких, які схильні до порушень і йдуть на конфлікт з адміністрацією установи, та таких які не порушують вимоги чинного законодавства, але у разі ситуативних обставин готові піти на порушення.

Звісно, вивчення засудженого здійснюється не лише в процесі консультування, а різними методами психодіагностики: тестування у вигляді анкети чи проективної методики, а також спостереження. Для більш об'єктивної характеристики, доповнити результати діагностичної роботи можна вивченням матеріалів особової справи, щоб побачити особливості поведінки особи в іншій установі чи слідчому ізоляторі. Також, особливості поведінки можна з'ясувати з оточення в якому перебуває чи перебувала ця особа, або інші працівники установи, які з нею безпосередньо працювали. Окрім самого психолога, як зазначалося вище, результати такого вивчення будуть корисні начальникам відділень соціально-психологічної служби. Тому одна із задач психолога установи є надання рекомендацій по роботі із засудженими.

Проблемами, які впливають на якість процесу психодіагностики та психокорекції засудженої особи, яка неодноразово відбуває покарання в установі, є низький інтелект, низька соціалізованість, кримінальні установки, наявність і вплив кримінальної субкультури, і головне – низька мотивація, що є значним бар'єром для позитивного впливу. Часто, причиною такого рівня вмотивованості є глибинні процеси, і тому такі особи важко піддаються впливу через мотиваційне інтерв'ювання. В процесі діагностики, більшість цих проблем можна нівелювати проективними методиками і методами збору

інформації. Але на початок і процес психокорекції, ці проблеми мають більший вплив. Це не означає, що з такими особами не можливо проводити психодіагностику і психокорекцію, але такі особливості значно ускладнюють ці процеси.

Психодіагностична та психокорекційна роботи проводяться в період всього перебування особи в установі, та можуть змінюватись разом із змінами в особистості. Наприклад, у особи можуть трапитися зміни в поведінці і її поставлять на відповідний профілактичний облік для більш вузьконаправленого впливу, це може бути схильність до аутоагресії чи схильність до злісних порушень. Це робиться для того, щоб визначати та впливати на явища, котрі формують в особи відповідну поведінку.

Підсумовуючи, можна сказати, що діагностична робота психолога в установі направлена на визначення психологічних особливостей які перешкоджають соціальної реабілітації. Підвищена збудливість, гнівливість, підвищена імпульсивність, конфліктність, негативізм, соціальний песимізм, схильність до вживання речовин, що змінюють свідомість, агресія, аутоагресія, тощо. Психолог установи може вибирати для своєї діяльності різні способи діагностики та психокорекції, але є деякі аспекти, які встановлені нормативними документами. Таким чином, є певний пул з методик які направлені на діагностику суїцидальної поведінки (такі як методика визначення нервово-психічної стійкості «Прогноз», методика діагностики суїцидальних схильностей «Суїцидальна мотивація» (Ю. Р. Вагін), методика виявлення схильності до суїцидальних реакцій: СР-45 (П. І. Юнацкевич), тощо). Також є автоматизований комплекс методик для діагностики у тому числі і інших властивостей. Використовуються такі методики: опитувальник Міні-мульти (скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості – СБОО) (оцінка властивостей особистості), шкала депресії Бека, діагностика темпераменту по Айзенку (визначення типу темпераменту), особистісний опитувальник Кеттелла(визначення особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості), тест Лірі (визначення особливостей взаємин з оточуючими), тест Томаса (визначає тип поведінки в конфліктній ситуації), тест Ассінгера (визначення

рівня агресивності у відносинах), неіснуюча тварина, повнокольоровий тест Люшера, тест Сонді.

Корекційна робота проводиться з використанням методів когнітивно-поведінкової терапії. Аналіз думок і переконань, техніки поведінкової активації, раціональне планування. Багато уваги приділяється думкам, емоціям, реакціям, стимулам, проактивній поведінці. Саме, на основі методів КПТ, Міністерством юстиції України розроблені та впроваджені корекційні програми, зокрема: «вирішення проблем», «зміна прокримінального мислення», «контроль емоцій», «підтримка родинних зв'язків», «програма реабілітації осіб, які вживають психоактивні речовини».

Крім цього, в установі, постійно проводяться заходи щодо поліпшення умов перебування в ізоляції для засуджених. Так, у 2023 році були значно покращені умови перебування засуджених у дільниці карантину, діагностики та розподілу. Було зроблено ремонт та переобладнання всіх приміщень дільниці та прогулянкового дворику. Також в установі почав впроваджуватися проєкт «Новий формат організації режиму та соціально-виховної роботи». Було перебудовано та адаптовано локальну дільницю для умов даного проєкту.

Проєктом запроваджується кардинальна перебудова підходів у забезпеченні нагляду та ізоляції, організації режимної та соціально-психологічної роботи із засудженими, наслідком чого повинно стати певне збільшення кількості персоналу, який постійно знаходиться у контакті із засудженими (одночасно у локальному секторі прогнозується перебування мінімум 5–6 осіб). Це в свою чергу має покращити морально-психологічний клімат в середовищі засуджених та стан соціально-виховної і психологічної роботи в установі.

Мета цього проєкту є удосконалення роботи над криміногенними потребами засуджених, зокрема в наданні психологічної підтримки, допомоги у подоланні залежностей, збереженні психічного і фізичного здоров'я, формування позитивної життєвої перспективи, залученні до корисної зайнятості, підготовки до звільнення тощо.

Ключові слова: психолог, установа виконання покарань, соціально-психологічний вплив.

Keywords: psychologist, penal institution, socio-psychological influence.

Фартух Олена Олегівна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	124
Цимбал Аліна Юріївна РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	127
Цільмак Олена Миколаївна ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	131
Чачко Світлана Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ	134
Чередник Катерина Віталіївна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	137
Чумаченко Васирина Ігорівна ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ВИРОБНИЧИХ КОЛЕКТИВАХ	141
Шмаленко Юлія Іванівна КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	144
Ягодкін Вадим Вікторович, Дудник Руслан Миколайович ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УСТАНОВІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	147